

**52. REDEVOERING UITGESPROKEN TER
HERDENKING
VAN HET DRIEHONDERDJARIG BESTAAN DER
INSTELLING VAN HOGER ONDERWIJS
TE AMSTERDAM OP 28 JUNI 1932.**

52. REDEVOERING UITGESPROKEN TER HERDENKING
VAN HET DRIEHONDERDJARIG BESTAAN DER
INSTELLING VAN HOOGER ONDERWIJS
TE AMSTERDAM OP 28 JUNI 1932

Van heinde en ver zijt Gij samengestroomd om met ons het oogenblik van herdenking van het driehonderdjarig bestaan van onze instelling van hooger onderwijs te beleven. Aan mij is de taak de beteekenis van dit oogenblik voor U te ontvouwen.

Het is een herdenking; wij slaan onze blikken terug op het verleden, trachten het meest treffende daarin ons voor oogen te roepen. Denkt niet, dat ik U een kroniek van de lotgevallen der instelling in de afgeloopen eeuwen zal voordragen. Ik hoop Uw aandacht te kunnen vasthouden — moest ik ook maar eenigszins naar de volledigheid van een kroniekschrijver streven, ik verloor haar zeker. En ook een geschiedenis, die het belangrijkste samenvat, uit de veelheid der kronieken het materiaal put om het beeld te ontwerpen der instelling in haar ontwikkeling, hebt Gij van mij niet te verwachten. Mijn doel is bescheidener, het is U enkele data te herinneren, het kenmerkende daarvan voor ons aan te wijzen, om ons duidelijk te maken, wát en waarom wij herdenken. De scheiding van de eeuwjaren zelf doet die data aan de hand: 1632, de oprichting — 1732 de nog maar zwakke opleving na ernstige inzinking — 1832 de bescheiden bloei in behagelijke tevredenheid. Ik moet er echter een vierde jaartal bijvoegen, omdat het plotseling een zoo sterke wending in het bestaan onzer instelling bracht, dat zijn beteekenis bijna met de oprichting zelf op één lijn mag worden gesteld: 1877, de verheffing tot Universiteit.

Eerst dus de oprichting. 8 Januari 1632 opende Vossius het Athenaeum met een rede: „De Utilitate Historiae”, den 9den volgde Barlaeus met de meer geroemde, zij het niet beter gekende, over den Mercator Sapiens. Wat bracht tot de oprichting? Raadplegen we de annalen, dan is het niet dan een overweging van nuchtere zorg. Het Leidsche studentenleven van dien tijd was niet zonder gevaren voor de jeugd, het scheen beter, de jonge mannen er wat later heen te zenden dan gebruikelijk was. men kon hen nog eenigen tijd thuis voorbereiden, dat was veiliger. Een opleiding *na* de school *voor* de Universiteit scheen gewenscht. Daarvan zou ook een bredere schaar kunnen profiteeren, die de Universiteit niet zou bezoeken.

Doch met dit uitgesproken motief is de oprichting geenszins gekenmerkt. W[^]ij moeten het feit in breeder kader plaatsen. Daar is vooreerst dat van den godsdienstigen en politieken strijd dier dagen. Daarin kan de stichting van het Athenaeum worden gezien

als uiting van het verzet van Remonstrantsch en Libertijnsch gezinde Regenten tegen het Contra-Remonstrantsche Leiden. Toch mag hierop niet te veel nadruk worden gelegd. Zeker, de tijd was voorbij, dat Pauw over Amsterdam heerschte, zijn tegenstanders, de „rekkelijken" en de „politieken", zaten op het kussen. Van Baerle had om zijn neigingen tot het Remonstrantisme zijn leerstoel te Leiden moeten verlaten; Vossius was, al was hij bij zijn benoeming te Amsterdam weder Leidsch hoogleeraar, toch teruggezet. Het Calvinistisch Zwitserland speurde onraad en protesteerde tegen de nieuwe instelling. Dat alles wijst op de plaats van de stichting in de religieuse en politieke tegenstellingen. Maar sterk gemarkeerd is die toch niet. Van een duidelijk partijstandpunt kan niet gesproken worden. Wel bleef Pauw weg van de inaugu-reele redevoeringen, maar zijn medestanders kwamen, ook van de predikanten waren er, tot van Baerle's verwondering, aanwezig. Reeds in 1635 behoorde tot de Curatoren een man van uitgesproken Contra-Remonstrantsche overtuiging, Gerrit Schaep. Toen de Remonstranten tot de stichting van een eigen Seminarium overgingen, werd dit wel te Amsterdam gevestigd, maar van het Athenaeum was het geheel los; dat bleef het eeuwen. Eindelijk, wat het meest spreekt: een beroep van Grotius, waarop Hooft aandrong, durfde men niet aan. Het Athenaeum had stellig niet een felle kleur — als moment in den strijd der geesten heeft de oprichting slechts gering belang.

Wij moeten haar van een andere zijde benaderen, willen wij het feit goed verstaan in zijn historische beteekenis. Wij moeten het zien als de levensuiting van een geslacht, dat naar alle zijden om zich greep in de wereld, dat zich sterk voelde in een toe-stroomende macht en rijkdom en nu ook de geestelijke schatten begeerde, die het weten kon brengen. „De polsen joegen en de harten gingen aan", van Looy's woord over dien tijd geldt voor elk gebied. Het Humanisme beloofde vervulling van dien drang. Het was de vereering voor een weten, dat al wat maar in heden en verleden gekend kan worden, dat is voor deze opvatting al wat in boeken te vinden is, trachtte te grijpen en vast te houden — tegelijk de vereering voor de versiering van het leven door wat die wetenschap van de schoonheid van den tijd, waarnaar men boven alles opzag, van de klassieke Oudheid, kon leeren. De regenten, die het Athenaeum stichtten, hebben niet naar een tweetal paedagogen uitgezien, die de hun toevertrouwde jongelieden zoo verstandig mogelijk zouden leiden, doch zij begeerden klinkende namen, die ook hun wat zouden brengen. Daarom waren van Baerle en Vossius hun mannen. Van Baerle, de dichter van Latijnsche verzen, de beste van zijn tijd naar men zeide, de filosoof ook — indien men dat woord neemt in den zin van moralist en kenner van Cicero. Vossius, historicus en philoloog, theoloog en classicus, de man van het boek. Het boek is het symbool dezer

wetenschap. „Al wat in boeken steekt is in dat hoofd gevaren", zei Vondel immers van hem. Zijn groote bibliotheek typeert hem: zij werd op 24.000 deelen geschat; hij ontvangt extra 'verhuiskosten, omdat zijn boekenschat zoo uitgebreid is.

Van Baerle heeft zijn lastgevers zonder eenigen twijfel begrepen, toen hij tot onderwerp van zijn inaugureele rede den Mercator Sapiens koos; dat is stellig niet de koopman, die de wetenschap zou dienen in ónzen zin, maar dat is wél de koopman, die deel begeert aan heel het leven, ook aan dat dier boeken, aan de overdenkingen en bespiegelingen der geleerden. Jacob de Graeff, een der burgemeesters van 1632, was zulk een man, koopman èn verzamelaar van oudheden, regent èn man van belangstelling in de klassieken. In iets later tijd Jan Six, de voorvader van onzen overleden ambtgenoot, een ander.

Vossius beroemt zich na zijn verhuizing van Leiden naar Amsterdam in zijn brieven eenige malen op de qualiteit zijner hoorders; het zijn er aanvankelijk wat meer, later wat minder dan daarginds, maar het zijn naast de jongeren mannen van gezag in de stad, de docti viri, de primarii cives, grandaevi, venerabiles viri¹⁾. Voor zijn omgang, schrijft hij een ander maal, vond hij bij hen volkomen compensatie voor het gemis zijner ambtgenooten. Men kan er zeker van zijn, dat de conversatie vooral over geleerde onderwerpen liep.

Door geheel Holland ging dezelfde drang, doch nergens was hij zoo sterk als in Amsterdam. Er zat stadstrots ook in de stichting van het Athenaeum. Spraken Hooft en Vondel hem niet onomwonden uit, in hun lofdichten op dat feit? Vondel — *de* man van dezen trots.

„Aan d'Aemstel en het IJ daar doet zich heerlijk open Zij, die als Keizerin de kroon draagt van Europe".

In tal van gedichten hooren wij het geluid van dien trots. Hij vervulde ook de geleerden, Van Baerle en Vossius beiden getuigen van hun bewondering. Van Baerle vraagt als hij over een onderwerp voor zijn inaugureele rede peinst, wat hij het meeste in de stad zal prijzen, die hij met blijdschap nu ook *zijn* stad noemt.

Een zeventiende-eeuwer was èerst burger van zijn stad, en dan ook nog inwoner zijner provincie — van een Nederlandschap kon nog moeilijk worden gesproken. Eerst Amsterdammer, dan Hollander — de republiek was voor de meesten niet meer dan een statenbond. Amsterdam als stad kon niet langer buiten datgene, wat haar stand in de wereld eischte. Dat was niet een opleidingsschool voor bepaalde ambten, zelfs niet een Universiteit — al voorzag Vossius reeds, dat het daar misschien eens van komen zou — maar het was een centrum van geleerdheid en oud-

¹⁾ Epistulae io6, 162.

heidsbeoefening, die de stad verder zou voeren op haar tocht naar roem en macht. De *publieke*, voor ieder toegankelijke voorlezing, was dan ook de hoofdzaak van de werkzaamheid der hooge-school. Zij bleef het tot diep in de 18e eeuw.

De regenten van Amsterdam begrepen de behoeften van hun tijd. Ze stonden er zelf midden in. Er is van den regentenstand der 17e eeuw veel kwaads gezegd, niet ten onrechte: er was corruptie, kleinzieligheid te over. Doch we mogen op een oogenblik als dit, toch ook wel dankbaar gedenken, dat zij de regeerkunst in den besten zin verstonden: gezag wisten te oefenen en leiding te geven, waar het noodig was. En de koopmansstand, die toen toch de krachtigst levende was in het gemeene-best, stond achter hen.

Doch de glorie van 1632 bleef niet lang. Barlaeus stierf in 1648. Vossius in 1649. Hun opvolgers waren niet van gelijke statuur. De spanning kon niet duren. Er lag overmoed in de houding van de stad. Ten slotte is de economische welvaart in voortdurende schommeling, de vaste ondergrond, dien zij in 1632 scheen te geven, wankelde en de geestelijke kracht van het Amsterdamsch humanisme reikte niet zoo heel ver. Het leefde waarlijk, was breed en rijk — heel diep ging het niet. Het diepste, het beste van dezen tijd, lag elders, het Humanisme heeft het niet begrepen. Van den geest van Rembrandt heeft het niets. We mogen aannemen, dat de jonge Rembrandt in 1632 bewonderend zal hebben opgezien naar den kring van het Athenaeum, al stond hij er zelf buiten — de oudere was van geheel anderen geest. Geestelijk leven, dat geen diepgang heeft, verslapt spoedig.

Zien wij wat er honderd jaar later van is geworden.

Toen, in 1732, spreekt op het eeuwfeest d'Orville.

Hij herinnert aan het feit, dat hij zelf en zijn eenige ambtgenoot, de jurist Sieben, vóór twee jaar zijn benoemd. Overigens is er nog slechts één lector, Soetens. Deze doceert wiskunde. Er was een tijd, dat er acht of negen hoogleeraren waren (1690) filosofen, juristen, historici, een medicus, een theoloog — doch zij gingen of stierven en opvolgers werden niet benoemd. De belangstelling bij het stadsbestuur is sterk verflauwd. Het is nóg het klassieke Humanisme dat men wil dienen, doch de ware liefde is voorbij. D'Orville vermeldt het feit, dat honderd jaar vroege 1200 leerlingen de Latijnsche scholen van Amsterdam bezochten, hij verwacht, dat zijn hoorders er van zullen opzien, het is immers zoo anders geworden. En als wij hem zelf stellen tegenover zijn voorgangers, dan is hij als zij de man van klassieke beschaving, van smaak en eruditie, maar dan heeft hij, en dat geldt ook van den lateren meer bekenden Burmannus, toch niets van de sterke liefde voor weten en onderwijs, niets van de doceergave van een Vossius. Het is gedistingeerd — maar het is toch wel heel zwak. Gelijk Amsterdam is gedaald, is ook de beteekenis van het Athenaeum ver-

minderd. De traditie bleef en zij werd niet zonder zwier door Burman gedragen, maar wij zien niet veel, dat een lateren toeschouwer kan boeien.

Wèl brengt de tweede helft der 18de eeuw wat leven, wat uitbreiding, — maar groot is het verschil toch niet. Wij kunnen niet stilstaan; als we ons verder spoeden naar het tweede eeuwfeest, de rij der professoren langs, dan brengen we even een groet aan den jurist Cras, die ongetwijfeld een docent van beteekenis geweest moet zijn. Anders brengt men niet telkens weer de begaafdste zijner leerlingen tot het verdedigen van dissertaties, die niet met een doctoraat of eenige andere eer worden beloond en die nog voor de kennis van de rechtswetenschap van die dagen van belang zijn. Aan Van Swinden ook — den patriotschen politicus en man van wetenschap, als wiskundige en psysicus met eere genoemd, aan Camper, den anatoom, maar kort aan het Athenaeum verbonden, aan den philoloog Wyttenbach en nog anderen.

Wij moeten komen tot het derde jaar, dat ik U noemde: 1832. Ik heette het, dat van den bescheiden bloei in behagelijke tevredenheid. Het is David Jacob van Lennep, die het typeert. Het is die gelijkmatigheid der deftige rust, die ons het meest treft, als we zien naar den man en het tijdvak, ook naar het Athenaeum.

Van Lennep had toch wel wat meegemaakt. Geboren in 1774 uit een regentenfamilie, jong hoogleeraar had hij alle oorlogen van Patriottentijd en Revolutie, Bataafsche Republiek en Fransche overheersching beleefd, de smadelijke vernedering van zijn land — de economische neergang van heel den tijd, van Amsterdam in het bijzonder. Nog was het rijk omstreeks 1780, was het een middelpunt voor den handel, zij het meer voor den geldhandel dan voor scheepvaart en verkeer — wat was er van gebleven bij het herstel? Niets dan verarming, kwijnende handel, haast geen scheepvaart en bedeeing op groote schaal. Doch, dat alles schokt de menschen van toen niet. Er was een inzinking, ook in energie, een berusting. Het is niet de berusting, "die de kaken op elkaar klemt, die tegenslag opneemt en verwerkt, het is de berusting, die door den tegenslag eenvoudig niet wordt geraakt. Van denzelfden geest was Van Lennep. We spraken van de schokken op politiek en economisch gebied, die hij beleefde, er waren er ook op geestelijk: de verlichting, die ook zijn jeugd had beschenen, taande — er was de bloei van het Duitsche idealisme, de restauratie en het nieuwe godsdienstige leven, het Réveil. Dat alles ging hem voorbij. Hij doceerde als vroeger philologie en historie, hij deed het als hij het in zijn jeugd gedaan had; zijn dictaten werden nauwgezet bijgewerkt, doch van iets nieuws brengen was geen sprake. Zijn kennis was stellig uitgebreid; hij gaf klassieken uit, zooals dat voor hem gedaan was, dichtte, hield redevoeringen, beheerde in-tusschen zijn landgoed en nam deel aan het bestuur der provincie. In alles voornaam, rustig, beheerscht, vormelijk en toch eenvoudig.

„deftig" zeide men in dien tijd. Er zit in zulk een figuur iets com-pleets — doch als we naar wetenschap, naar geestelijk leven vragen, dan missen we toch een bewogenheid, een drang en hartstocht, dan doet dit alles ons ten slotte als doodsch aan.

Als Van Lennep was het Athenaeum. Hij representeert het in alle opzichten. Zijn naam in de stad, zijn gezag droeg dit van de Hoogeschool. Was het niet vooral zijn werk geweest, naast dat van Van Swinden, dat het in den Franschen tijd werd gespaard? Nu „bloeide" het. Het aantal studenten was toegenomen, dat der hoogleeraren gegroeid, er waren mannen van naam onder: de beide Vroliks, Den Tex, Tilanus; met de Seminaria der Kerkgenootschappen was een band gelegd waardoor men een eenheid ging vormen. Het begon op een kleine Universiteit te gelijken. Trouwens de Universiteiten waren nog niet zoo heel veel grooter. Doch was er geestelijk leven? Is er één strooming op eenig gebied van wetenschap, die, ik zeg niet voorgangers — die zijn ten allen tijde zeldzaam — maar vertegenwoordigers had aan het Athenaeum? Ik vrees, dat wij er vergeefs naar zouden zoeken. Doch, we mogen niet onbillijk worden: aan de Universiteiten was het niet anders. Het was niet alleen Amsterdam, het was Holland, waarover de slaap was gevallen. Er waren stellig aan de Universiteiten niet velen, die met Van Lennep op één lijn gesteld konden worden, laat staan zijn meerderen moeten heeten. Twee zou ik er kunnen noemen; een oudere, Van Heusde, in Utrecht, de wijsgeer, die Plato en Christendom poogde te vereenigen in een synthese, die wij Platonisch noch Christelijk zouden noemen, doch die toch een zekere draagkracht had. En dan Thorbecke in Leiden. Dat was iets nieuws. Doch hij was eerst zooeven uit Gent terug, begon pas. Beiden waren bij de viering van 1832 als oud-leerlingen van het Athenaeum aanwezig. Had het de belangrijkste figuren der universitaire wereld niet onder zijn hoogleeraren, het mocht hen onder zijn discipelen scharen.

Een Universiteit in het klein — dat is het Athenaeum tot 1877. Publieke colleges worden niet meer gegeven — een factor van beteekenis in het stadsleven is de hoogeschool niet meer. Er zijn lessen voor studenten, die of later naar de Universiteit vertrekken en de school als overgang beschouwen — in den geest van de stichters dus — of hier blijven en alleen aan de Universiteit examens afleggen. Mannen van beteekenis bleven aan de school verbonden, al was voor de belangrijkste figuur van het Amsterdam dier dagen, voor Isaac da Costa, geen plaats. Het liberalisme had spoedig zijn grenzen als het tegenover „een zoon der duisternis" stond. Als jurist mag ik van die mannen van beteekenis wellicht twee juristen noemen: De Bosch Kemper en Martinus des Amorie van der Hoeven. Zij behoorden beiden tot de niet genoeg erkenden van hun tijd: Kemper werd door Thorbecke gepasseerd voor een Leidschen leerstoel, hij schold hem een boekengeleerde. Dat was

de Bosch Kemper, maar lag in zijn breede beschouwingen niet iets van een kijk, dien de tijdgenooten misten? Was zijn Wetenschap der Samenleving niet de aankondiging van een nieuwen tak van wetenschap, de Sociologie, die de scherpzinnige, maar beperkte vak-genooten niet zagen? En Martinus — wie zijn beteekenis voor Amsterdam en speciaal voor de studenten wil kennen, moet Quack lezen. Die leermeester hield dézen leerling levenslang gevangen. Hier was even een opflikkering — een schittering, waar diepte achter scheen te liggen. Zijn Felix-lezingen over waarlijk niet eenvoudige onderwerpen, trokken volle zalen. Zou hij nieuwe wegen wijzen aan wijsbegeerte en samenleving? En daardoor het Athenaeum de opstuwende leiding geven in Amsterdam? Het bleek spoedig illusie. Er was niet genoeg spankracht — de man zonk neer, verwaarloosde zelfs zijn gewonen arbeid, eindigde tragisch.

Er waren onder de hoogleeraren nog andere mannen, die wat beduidden, doch dezen zochten spoedig hun toevlucht in Leiden. Een Universiteit, die niet examineeren mocht, bleek een onding, zij kón zich niet ontplooiën. Wie opleidt moet zélf de verantwoording voor de rijpheid zijner leerlingen dragen. De leerling heeft er belang bij, door zijn leermeester te worden ondervraagd. Bovendien — het Gemeentebestuur was karig: hulpmiddelen en outillage lieten alles te wenschen. Zoo kon het niet langer. Omstreeks 1870 werd de overtuiging algemeen: óf opheffing óf verheffen tot Universiteit.

Tot het laatste drong het Athenaeum zelf, drongen ook krachten in de stad. Er was een opleving ook in het economische. Amsterdam eischte een betere verbinding met de zee — er kwam weer stuwkracht in het bedrijf. Ons lijkt het nog doodsch — het was een ontwaken, als we het met een zestig jaar vroeger vergelijken. Niet met schelle leuzen, maar met stille volharding werd op een Universiteit aangestuurd. Het was nu het oogenblik: de herziening der Hooger Onderwijswet was aan de orde, zij moest de gelegenheid geven. In 1876 kwam de beslissing. Grootsch was de strijd niet, die gevoerd werd. De Regeering wilde niet meewerken, hoewel Heemskerk, die de leiding had, oud-Amsterdammer was. Drie Universiteiten is genoeg voor het land, heette het. Leiden liet zich niet van zijn breedste zijde kennen, het verzette zich fel. De overwinning was min of meer aan toeval te danken. Het bestaan der Groning-sche Universiteit was bedreigd, voorstanders van Groningen en Amsterdam vereenigden zich in een do-ut-des politiek, samen behaalden zij de victorie. Dit alles doet klein aan. Voor het inzicht, dat Amsterdam, juist omdat het Amsterdam is een Universiteit móést hebben, bleek weinig plaats. Nederland bleef provinciaal.

Amsterdam was dat niet — toen eenmaal de zaak beklonken was. De Universiteit werd dadelijk grootsch en krachtig opgezet. Men zocht eerste rangs leerkrachten, bleek tot offers voor klinieken en laboratoria bereid. De Universiteit was met haar opening de

gelijke van haar zusters te Leiden, Utrecht en Groningen.

Die Universiteit was in alle opzichten de Universiteit van de tweede helft der 19e eeuw: niet meer de inrichting tot verlichting van de intellectueel meest belangstellenden, maar de plaats van beoefening der wetenschap en opleiding tot bepaalde beroepen, die wetenschappelijke voorbereiding eischen. Het is niet meer het boek — het is het laboratorium, dat haar typeert. Niet meer het weten van het reeds eenmaal gekende waarnaar wordt gestreefd, maar het begrijpen en samenvatten van wat waarneming en experiment leerden. De natuurwetenschap heeft de leiding. En als om met één slag dit duidelijk te doen uitkomen, heeft de Universiteit dadelijk bij de opening mannen aan zich verbonden, die tot de allereersten behoorden der natuurwetenschap van hun tijd: Van der Waals, Van 't Hoff, Hugo de Vries. De eersten zijn heengegaan, de laatste leeft nog hoogbejaard te Lunteren, wij brengen hem onze eerbiedige hulde.

Waarlijk, wel mogen wij den greep gelukkig prijzen, er dankbaar voor zijn. De Universiteit kreeg door hen haar plaats in het wetenschappelijk leven van dien tijd — van hen ging er kracht uit tot jongeren, die de wetenschap dienden, het volk tot nut waren.

Doch niet alleen de Faculteit der wis- en natuurkunde was sterk bezet, ook de anderen waren niet de mindere der Rijksuniversiteiten. Mag ik van elk één naam noemen. Van de theologen Hoekstra, van de juristen Asser, van de medici Stokvis, van de litteratoren Allard Pierson. Gaarne had ik hen en in hen den tijd getypeerd, doch het uur dringt. Ik moet verder.

Over de geschiedenis na 1877 zwijg ik, zij ligt te dicht bij, om reeds „geschiedenis" te zijn. Wij hebben na den terugblik, dien wij sloegen op het verleden, ons op het heden te bezinnen. Hoe staan wij thans in het maatschappelijk leven? Als Universiteit van Amsterdam. Dat sluit drie dingen in zich: als *Stedelijke* Universiteit, als *Nederlandsche* Universiteit, als *Universiteit*. Over alle drie nog een enkel woord.

Vooreerst dus de Universiteit als Universiteit *van* Amsterdam. Zoo voelen wij het: wij zijn van de stad — de stad is van ons. Amsterdam heeft een geheel eigen positie in het land. Het is *de* stad van Nederland. Niet omdat het de volkrijkste is, niet omdat het hoofdstad heet, maar omdat het stedelijk samenleven, dat een samenhoorigheid schept op een bepaald gebied, nergens zoo sterk is als hier. Stedelijk samenleven is er niet als de polsslag niet wordt gevoeld van het bedrijvige leven, dat in onzen tijd alleen in de groote stad thuis is, niet zonder de traditie ook, die alleen aan de oudere eigen is. De „stad" met haar geconcentreerd en daardoor zoo bewogen leven is van onze tegenwoordige Wester-sche cultuur een integreerend deel. Een stad is dan slechts „stad", indien zij zich door eigen karakter onderscheidt. Amsterdam doet

dat, een karakter dat zich uit in haar bouw, in haar werken, in den geest, die er van uitgaat en haar bewoners vervult. Van het oude steden-schoon ging veel verloren, doch nóg is het levend op gracht en burgwal, onze tijd schept er nieuw naast. Het bedrijf ebde, de ligging heeft maar weinig natuurlijke voordeelen, toch houdt Amsterdam stand, vernieuwt zich telkens, blijft een kracht in de Europeesche maatschappij. Doch al spoedig wordt een stad tot markt en strijdperk van botsende belangen alleen, blijft zij niet aan alle zijden zich openstellen voor het beste wat de cultuur van den tijd biedt. Dat heeft Amsterdam begrepen. En daar ligt de waarde der Universiteit.

Het is waarlijk geen kleinigheid, indien een stad met een toch slechts beperkt budget, een stad waar niet meer de rijkdommen zich ophoopen — wie een vermogen heeft ontvlucht haar in den regel -- een stad, die binnen haar muren telkens weer de moeilijkste vragen van socialen aard moet oplossen, jarenlang met onbekrompen hand de gelden voor de Universiteit voteert.

Dat heeft Amsterdam gedaan. Wij erkennen het met groote dankbaarheid. Wij voelen ons met alle vezelen gebonden aan de stad, strijden met haar in den moeilijken strijd om het bestaan, die ook zij in deze tijden moet voeren. De Universiteit gevoelt zich tegenover de Stad verplicht. Iets van haar schuld heeft zij willen afdoen door U, Burgemeester De Vlugt, het eere-doctoraat in de rechtsgeleerdheid aan te bieden. Het is de dank der Stedelijke inrichting aan haar moeder. Doch het is tegelijk de erkenning van Uw verdiensten voor haar en daarmee voor de wetenschap. Immers als we van de Stad spreken, denken we altijd aan personen, wisselende personen wel is waar, doch die steeds iets van hun persoonlijkheid in het werk leggen. Amsterdam zou zonder U niet voor de Universiteit geweest zijn, wat het geweest is. Uw aanhoudende zorg voor de belangen van Hooger Onderwijs en Wetenschap, in de Universiteit belichaamd, toont hoezeer Gij als Regeerder de beteekenis der wetenschap in de huidige samenleving hebt gezien en hebt weten te handhaven.

Het was de handel, die Amsterdam groot maakte, die het Athenaeum in het leven riep. Van de beteekenis van den handel bleef de Universiteit vervuld, zij toonde het door de stichting der Handelsfaculteit, die aan haar initiatief was te danken. Tot de beroepen, die wetenschappelijke voorbereiding voor allen die er in werken *eischen*, behoort de handel niet en zal hij wel nimmer behooren, wel tot die, waarin voor een deel der leidende figuren die voorbereiding van groote beteekenis is. Bovendien, of misschien vóór alles, de wetenschappen der samenleving, de Staathuishoudkunde voorop, vragen om zulk een plaats in onzen tegenwoordigen tijd, dat de min of meer ondergeschikte positie in een juridische faculteit haar niet kan bevredigen. Dàt drong tot de stichting der Handelsfaculteit. Rotterdam was voorgegaan, we

moeten het erkennen, de handel zélf had daar het besef waarop ik doelde: wij poogden de nieuwe faculteit in wijder verband te plaatsen. Het lag geheel in de lijn van Amsterdam. Toch kwam de Universiteit daardoor nog niet in die nauwe aanraking met den Amsterdamschen handel waarop zij had gehoopt. De banden der Universiteit met andere centra van geestelijk leven in de stad moeten worden versterkt. Wij doen een stap in die richting door het eeredoctoraat in de handelswetenschappen aan den heer E. Heldring verleend. Doch deze erkenning van den handel door de wetenschap zou niet mogelijk geweest zijn, indien niet *in* het werk van den aldus geëerde de erkenning van de wetenschap door den handel was voorafgegaan. In den tijd van den Mercator Sapiens zocht de koopman de wetenschap tot vulling van zijn snipperuren, tot verrijking van zijn geestelijk leven ook — nu heeft het inzicht baan gebroken, dat *in* zijn werk zelf de wetenschap niet kan worden ontbeerd, dat handel en bedrijf de kennis der regelmatigheden en verbanden, die de wetenschap aanwijst, behoeven. Uw arbeid als Voorzitter der Kamer van Koophandel, Mijnheer Heldring, had zoodanige wetenschappelijke beteekenis, dat de Senaat op voordracht der Faculteit van Handelswetenschappen niet heeft gearzeld hem met de hoogste eer, waarover hij beschikt, te bekronen.

Er is nog een eeredoctoraat, dat een speciaal Amsterdamsch karakter draagt en ik dus hier moet releveeren. Het is dat van den heer Henri Polak. Zeker, zijn onvermoeide strijd voor het natuurschoon en de daarin gebleken kennis en inzicht rechtvaardigen het volledig en iets specifieks Amsterdamsch zit daarin nu juist niet — eerder is het in den soortgelijken arbeid voor het steden-schoon te vinden. Doch er is nog iets anders. Als een groote-stads-Universiteit zich in deze tijden bewust wil zijn van haar band met andere centra van cultureel leven, dan heeft zij die niet alleen in den groothandel, ook in de vakbeweging te zoeken. Beschouw, Mijnheer Polak, Uw eere-doctoraat mede als erkenning van de maatschappelijke beteekenis van de beweging, waarin Gij Uw levenstaak hebt gevonden, bovenal van Uw zorg, om haar op wetenschappelijken grondslag te bouwen en voor verbreiding der wetenschap onder de arbeiders te zorgen. Ook van Uw werk kan gezegd worden, dat het zonder Amsterdam niet kan worden gedacht.

Doch voelen wij ons Universiteit van Amsterdam, wij zijn daarnaast, of liever daarom, mede een der *Nederlandsche* Universiteiten. De tegenstelling stad-land bestaat en mag niet worden weggedoe-zeld; zij mag echter nog minder op de spits worden gevoerd. Ten slotte heeft Amsterdam alleen beteekenis in en mèt het land, waarvan het niet ten onrechte het hart is genoemd. Wij meenen in ons feest een feest te mogen zien van het Nederlandsche volk, den Nederlandschen stam, waarvan we ons deel weten. De Amsterdammers zijn trouw aan hun Universiteit verplicht, doch een Universi-

teit, die alleen door Amsterdammers zou worden bezocht, ware dwaasheid en een ergernis. Wij behoeven den stroom van studenten uit het land. Wij behoeven óók ons contact met de Rijksuniversiteiten en de op confessioneele grondslag gestichte instellingen, ook de zorg van de Lands-Regeering, want het hooger onderwijs kan alleen dan tot zijn recht komen, indien het voor het ge-heele land, met eerbiediging van ieders eigen karakter en belangen, als eenheid wordt gezien. Hier liggen, ik weet het, moeilijkheden van allerlei aard, ik zwijg er van, maar ik moet van de behoefte aan de eenheid en centraal gezag getuigen, omdat ik, bij alle liefde tot onze Universiteit, zelfs den schijn van locale eng-hartigheid wil afweren.

Ik kom tot mijn slotwoord. Wij herdenken dezen dag als *Univer-siteit*, als instelling gewijd aan wetenschap en hooger onderwijs. Wij zijn de zusterinstellingen uit binnen- en buitenland dankbaar, die tot ons zijn gekomen, om met ons dezen dag te vieren. Het is de dienst van wetenschap en hooger onderwijs, die ons bindt, die bij alle verschil ons elkaar doet begrijpen.

Van de wetenschap. Ik herinnerde aan de tegenstelling tusschen de humanistische wetenschap der 17de eeuw en de natuurwetenschap der 19de. De mannen van wetenschap zijn niet meer de schitterende sprekers, die rijkhandig uit den schat hunner kennis uitdeelen — het zijn de geduldige wroeters, die naar bijzonderheden speuren en die bijzonderheden haar plaats in het geheel moeten aanwijzen. In het geheel — vergis ik mij, als ik zeg, dat juist dat geheel in onze dagen weder meer de aandacht vraagt? Mijn persoonlijke overtuiging is, dat een wetenschap, die in specialistendom verzinkt, dood loopt; wie door de boomen het bosch niet meer ziet, verdwaalt onherroepelijk. Wij hebben weder de eenheid, het geheel, te zoeken. Doch een herdenkingsrede is niet de gelegenheid voor een partij kiezen in den strijd om den aard der wetenschap. Maar dit mag ik wel zeggen. Waarin Gij, mijne collega's uit binnen- en buitenland, ook met mij moogt verschillen, in één ding weet ik, dat Gij met mij overeenkomt: wetenschap is slechts mogelijk, indien de verschijnselen, die zich aan haar voordoen, van alle zijden met pijnlijke nauwgezetheid worden gezien, indien de resultaten minutieus worden afgewogen, de conclusies voorzichtig worden getrokken. Wèl hem — wien daarbij plotseling een licht opgaat, waardoor nieuw inzicht in wijder gebied geopend wordt, waardoor hij in het geheel iets nieuws kan voegen. Het is slechts weinigen gegeven. Of dat nieuws mag worden geponeerd, het is voor iederen wetenschappelijken werker ten slotte gewetensvraag.

Bekend is Lessing's woord over de keus tusschen de waarheid en het zoeken der waarheid. Stelde de Voorzienigheid hem voor deze, hij zou de waarheid afwijzen en het zoeken verkiezen. Velen hebben het hem nagezegd. Naar mijn meening is dat oppervlakkigheid, het zoeken heeft geen zin, indien niet de overtuiging bestaat,

dat er iets gevonden kan worden. Van het zoeken is het bestaan der waarheid en de mogelijkheid haar te kennen de noodzakelijke veronderstelling. Doch wèl kunnen wij erkennen, dat wij in deze bedeeling in ons zoeken de waarheid benaderen, nimmer bereiken. Iedere man van wetenschap werkt aan een oneindige taak, bouwt mede aan een gebouw, dat nimmer gereed komt, waarin integendeel jongere geslachten dikwijls weer afbreken wat vorige tot stand brachten. Tegelijk doet hij dat in de overtuiging, dat hij verder bouwt, hij gebruikt wat zijn voorgangers vonden, staat op hun schouders en leeft in de zekerheid, dat zoo al niet door hem, dan toch door anderen de wetenschap wordt voortgezet. Het is de onbluschaar in den mensch levende drang naar waarheid, dien hij uit. Tegenover zijn mede-mensch is daarmee zijn werk verantwoord. Daartoe de mogelijkheid te scheppen is in de eerste plaats de taak der Universiteit. Dit te bedenken is noodzakelijk, doch het brengt een gevaar met zich, het gevaar van overschatting der wetenschap.

Dat is een gevaar voor den man van wetenschap, het is ook het gevaar voor de Universiteit. En juist mede daarom, is de verbinding van hooger onderwijs en wetenschap zoo gelukkig. Een Universiteit is ook de instelling van onderwijs. Als ik nog even het belang der verbinding van wetenschap en hooger onderwijs mag aangeven, zooals ik die zie, dan is het in de eerste plaats dit, dat daardoor de wetenschap zich bewust wordt, dat zij niet meer op zich zelf staat, maar in het geheel van het menschelijk leven een plaats heeft in te nemen, dat zij, die onvoorwaardelijk knechtschap vraagt, op haar beurt moet weten te dienen. Wetenschap om de wetenschap leidt licht tot afgodendienst — men vergeet, dat de mensch bij wetenschap alleen evenmin leeft als bij brood alleen —, gaat onder in intellectuele zelfverheerlijking. De verbinding met het onderwijs dwingt tot de overweging, voor welke maatschappelijke beroepen wetenschappelijke voorbereiding moet worden verlangd, wat moet onderwezen. Dit doet den samenhang van wetenschap en samenleving zien, het dwingt ons tot de overweging, hoe moet worden onderwezen, een vraag waaraan nog maar al te weinig aandacht wordt gewijd.

Staat men daarbij stil, dan blijkt al spoedig, dat niet alleen de man van wetenschap, of de wetenschap als deel van heel het geestelijk leven, maar dat óók de wetenschap op zich zelf bij haar gebondenheid aan hooger onderwijs is gebaat. Aan *hooger* onderwijs wel te verstaan, dat is dat onderwijs, dat den student in het werk van den hoogleeraar betreft. Wetenschap laat zich niet als een gereed gemaakt en keurig verpakt geschenk overdragen, zij is immer in wording. Die docent bereikt het meest, die den leerling eigen strijd en twijfel laat zien, hem de methode toont waarlangs hij tot opheffing van dien twijfel wil komen of is gekomen. De leerling, die dat in de gehoorzaal meeleeft, neemt meer mede van

de Universiteit dan parate kennis. Het kan een schat voor zijn leven zijn. En de leermeester gevoelt eigen inzicht rijpen door den drang tot mededeeling. In de les ziet hij het gebrekkige beter dan in de studeerkamer, zijn wetenschappelijk werk groeit al doceerend.

Zoo arbeidden de besten onzer voorgangers, ons tot voorbeeld.

Zoo wetenschap en onderwijs, in haar beide de menschheid, te dienen is de taak der Universiteit. En omdat die taak een belangrijke is en verhevende, mag een Universiteit zich de weelde van een eeuwfeest veroorloven. Een weelde vooral in dezen tijd. Gij hebt mij over de crisis geen woord hooren zeggen: zij was niet een oogenblik uit mijn gedachte. Waarom ik ondanks haar onze viering geoorloofd acht, hoordet Gij. Zij maakt echter, dat ik niet met een schallende juichtoon mag eindigen. Toch wil ik het ook niet in mineur doen. Zeker: politieke en economische onzekerheid maakt thans meer dan ooit duidelijk, dat alle menschelijke instellingen vergankelijk zijn, dat de toekomst niet in onze handen ligt. Zij berust bij Hooger Macht. Doch voor dit inzicht kunnen wij dankbaar zijn, het behoedt ons voor zelfverheffing. Het belet ons niet, om met volle bewustzijn van onze afhankelijkheid, de hoop uit te spreken, dat de Universiteit van Amsterdam in lengte van jaren mag bloeien, ten bate van hooger onderwijs en wetenschap.

Ik heb gezegd.

Na de promotie der eere-doctoren en nadat de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, de Burgemeester van Amsterdam, de vertegenwoordigers van binnen- en buitenlandsche Academies en Universiteiten alsmede de vertegenwoordiger der studenten van Amsterdam het woord hadden gevoerd, werd de plechtigheid gesloten met de volgende woorden:

Een laatste plicht rest mij voor dezen middag. Het is de aangenaamste van alle. Namens de Universiteit moet ik U allen dank zeggen. Ik doe dit van ganscher harte.

Dank voor Uw aller belangstelling, in het bijzonder aan Z.K.H. voor zijn zeer gewaardeerde tegenwoordigheid. Dank ook aan de Regeering voor haar aanwezigheid en voor het geschenk, dat zij de Universiteit heeft aangeboden. Wij zijn door dat huldeblijk ten zeerste getroffen. Tusschen de Regeering en onze Universiteit bestaan slechts indirecte betrekkingen; dat de Regeering niettemin onze beteekenis zoo hoog aanslaat, dat zij ons in dezen tijd heeft willen eeren met een geschenk, vervult ons met blijde voldoening. In de keuze van dit geschenk is zij wel bijzonder gelukkig geweest. De beelden van Barlaeus en Vossius zullen de herinnering levendig houden aan de oprichting van het Athenaeum, doch zij zullen ook doen denken aan dezen dag en getuigen van de belangstelling van de Regeering des Lands van 1932 in de Stedelijke instelling. Zulk

een geschenk versterkt de banden. Dankbaar zijn wij, Mijnheer de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Uwe Excellentie ook voor de woorden, die Gij hebt gesproken, voor de mededeeling van de onderscheidingen, die H.M. de Koningin wel heeft willen verkenen. Lof en hulde verplichten. Allen, wie zij te beurt vielen, dat is ten slotte de geheele Universiteit, die in hen werd geëerd, zullen dit in het oog houden.

Dank aan den Voorzitter van Curatoren voor zijn gelukwensch. Het vertrouwen van Curatoren en Gemeentebestuur, van de Gemeente in haar geheel, dat den Senaat geschraagd heeft tot heden en dat weder uit Uw woorden spreekt, hopen wij ook in de toekomst niet te beschamen.

Dank aan den Voorzitter van de Koninklijke Akademie voor zijn woorden. Voor de erkenning van onze plaats in de wetenschappelijke wereld van Nederland uit zoo bevoegde mond zijn wij zeer gevoelig. Die wereld is ten slotte één. Het kwam zoo duidelijk uit in Uwe woorden, Mijnheer de Rector van Leiden, namens de Nederlandsche Universiteiten en Hoogescholen gesproken. Er is wel eens eenige rivaliteit tusschen de Universiteiten — hoe zou het anders kunnen? — doch ten slotte dienen wij te zamen hetzelfde belang. Dat houdt ons samen. Niet ten onrechte spreken wij van zuster-instellingen; voor Uwe getuigenis van deze zusterlijke gezindheid danken wij U zeer.

Messieurs les représentants du haut enseignement et de la science à l'étranger, j'espère, aujourd'hui même, avoir l'occasion de m'adresser plus particulièrement à vous, afin d'exprimer la joie que nous éprouvons à vous voir ici. Puisse, en ce moment, une simple parole suffire à vous assurer de la profonde émotion que nous causent les témoignages de sympathie, en paroles et en cadeaux, dont vous nous avez comblés. Il m'est impossible de vous remercier tous en personne, et pas même par nations; veuillez donc prendre chacun votre part dans l'expression collective de notre profonde gratitude.

Nur eine der Universitäten darf ich mit Namen nennen; es ist die Hamburgische. Sie ehrte uns, indem sie unsren Kuratoriums-präsidenten zum Ehrenmitglied des Sénats ernannte. Wir sind der Universität, die mehr als andere als unsre Schwester betrachtet werden darf für die Ehre besonders erkenntlich. Herr Dr. de Vlucht schliesst sich unsrem Dankeswort an.

Dank voorts aan allen die ons met geschenken overlaadden. Gisteren in de Senaatszitting werden er ons vele aangeboden; de dagbladen hebben ze voor U opgesomd, ik kan er nog aan toevoegen, dat de beeldhouwer Falise ons een beeld toezegde van Mr. G. van Tienhoven, die zoo veel deed bij de verheffing van het Athenaeum tot Universiteit.

En ten slotte. Dank aan de studenten. Hoezeer het mij lief was, mij tot hen te wenden, tot wie ik sprak, het nauwst aan het hart ligt mij het woord tot U, Dames en Heeren Studenten. U zijn wij

wel in het bijzonder dank schuldig voor het beeld, dat ons geschonken werd. Het beeld der bezinning. Aan ieder wetenschappelijk werk moet de bezinning vooraf gaan, de bezinning begeleidt het, zonder bezinning is het resultaat niet dan een haastige greep. En de bezinning na het werk kan tot de wijsheid leiden, die boven de wetenschap uit voert. Wijsheid zult Gij behoeven. Voor ieder is zij begeerlijk, maar voor U, die opgegroeid zijt in dezen zwaren tijd, die medeleiding zult geven aan een toekomst, die waarlijk niet licht zal zijn, is zij onontbeerlijk. De Universiteit is onmachtig om U die levenswijsheid te leeren, ze is een gave Gods, doch dit is zeker: slechts hem valt zij ten deel, die zich overgeeft aan de taak, die voor hem ligt. Voor U, Dames en Heeren Studenten, ligt die taak aan de Universiteit in Uw studeeren en student zijn. Herdenken heeft geen zin, wanneer wij ten slotte niet in de toekomst zien. Gij zijt die toekomst. Mag ik in dit plechtig oogenblik de Universiteit, die ons zoo lief is, aan U opdragen? Snel komt de dag, dat zij niet meer van ons, dat zij van U zal zijn. Draagt haar hoog op Uw handen verder door de tijden, blijft haar trouw.

En hiermede verklaar ik deze plechtigheid voor geëindigd.

